

TARWACKA, A. *Obrócić prawo w żart.*

Instytucje prawne w zbiorze dowcipów „Philogelos“.

Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2016, 260 s.

O právu starověkého Říma se neprávem říká, že je již zcela probádané a zpracované, stejně jako že již nemůže překvapit. Zároveň panuje obecné přesvědčení, že vlastně všechny využitelné prameny jsou již dávno důvěrně známy. Toho, že římské právo může stále ještě nejen překvapit, ale stejně tak i pobavit, je dokladem recenzovaná kniha mladé polské profesorky, která vyšla v rámci ediční řady „Arcana iurisprudentiae“.

Autorka se zaměřila na jedinou dochovanou sbírku antických vtípů zvanou „Philogelos“ datovanou do 4. nebo 5. století n. l. obsahující 265 anekdot, žertů, vtípů i humorných scének, přičemž za autory této antologie jsou tradičně považováni Hierocles a Philagrius. Nemalá část z nich má buď právní pointu, nebo se jejich obsah práva týká alespoň nepřímo. O této antologii sice existuje relativně rozsáhlá literatura, ale ta je zaměřena především na filologické otázky a z pohledu římského práva dosud zkoumána nebyla. Vtípy měly za účel především pobavit a nemají proto morální poselství, ani nebyly lingvisticky vyčištěné. Jejich texty jsou v zásadě krátké a zápletky nejsou příliš komplikované.

První kapitola recenzované publikace má obecný charakter a zabývá se vztahem humoru a práva ve starověku a také takovými případy, kdy se vtípné zápletky objevují v dalších antických literárních textech. V následujících, tematicky koncipovaných, kapitolách jsou již rozebírány jednotlivé vtípy. Druhá kapitola je věnována právnímu postavení osob ve veřejném i soukromém právu. Nalezneme zde anekdoty týkající se správy Římské říše (v mnoha z nich vystupují zejména správci provincií), armády, her, divadla, manželství, otcovské moci a otroků. Jedna z mnoha týkající se manželství:

Philogelos 263

Někdo urážel duchaplného:

- Měl jsem zadarmo tvoji ženu!

Odpověděl:

- Já to zlo vydržet musím, ale co nutí tebe?

Ve třetí kapitole jsou shrnuty vtípy mající hospodářský podtext, proto jsou zde zahrnuty všechny, která se týkají majetkových práv. Setkáváme se zde proto nejen s věcnými právy a právem dědickým, ale také se zápůjčkou, výpůjčkou, kupní smlouvou nebo smlouvou příkazní. K ní se váže následující anekdota:

Philogelos 12

Odjíždějícího hlupáka přítel požádal:

- Kup mně dva patnáctileté chlapce.

Na to on:

- Pokud nenajdu právě takové, koupím jednoho třicetiletého.

Poslední část knihy nese název „Hrdinové Philogela v konfliktu s právem“. Jak její název ukazuje, jedná se o ty případy, kdy je jádrem anekdoty deliktní jednání nebo dokonce trestný čin. Jedna ukázka z každé oblasti:

Philogelos 146a

Chytrák ukradl prasnici a utekl. Když ho chytili, pustil ji na zem a nadával jí:

- Tady si ryj, a ne u mého domu.

Philogelos 13

Dva hlupáci si vzájemně stěžovali, že jejich otcové dlouho žijí. Jeden z nich říká:

- Víš co? Uškrtněme každý svého.

- Bože chraň! – říká druhý. – Ještě nás budou hanět jako otcovrahy. Jestli ale chceš, ty zabij mého a já tvého.

Zároveň jsou do této části zařazeny také všechny anekdoty vztahující se k soukromému i veřejnému procesu. Například tato:

Philogelos 109

Hlupák se doslechl, že v podsvětí jsou spravedlivé soudy. A tak když byl žalován, oběsil se.

Každá z anekdot je uvedena v původním řeckém znění a samozřejmě rovněž v překladu. Jednotlivé vtipy jsou z pohledu římského práva analyzovány za použití celé řady dalších pramenů. Z právních pramenů samozřejmě nejsou opomenuta Digesta nebo justiniánské Instituce, ale jedná se také o zákon XII desek, tzv. Paulovy Sentence nebo o *Regulae Ulpiani*, aby byly uvedeny alespoň některé. Velmi bohatě jsou využity také prameny nepravvní povahy, kdy lze téměř očekávat, že nebude zapomenuto na Cicerona, nebo Festův slovník, kromě toho se však také jedná např. o Suetonia, Quintiliana, Martiala, Catulla nebo Plauta.

Ve vtipech vystupuje celá plejáda nejrůznějších postav, různých charakterů i povolání. Velmi často se objevuje osoba označená jako *σχολαστικός*, kterého autorka překládá jako sofistu, a charakterizuje ho jako člověka sice formálně vzdělaného, ale majícího daleko k moudrosti. Nezdivořile bychom ho přitom mohli klidně nazvat hlupákem. Setkáme se také s obyvateli řady měst (např. Kýmé, Abdéry), šílenci, vzdělanci, ale také s hladovcem, zbabělcem, misogynem, lakomcem, opilcem, lenivcem i žárlivcem. Z hlediska povolání se často objevují lékaři, holiči i jasnovidci.

Nakonec dva vtipy, které se mně líbily asi nejvíce:

Philogelos 246

Nepřítel žen stál na foru a volal:

- Prodám svoji ženu bez poplatku z prodeje!

Ptají se ho:

- Proč?

Odpověděl:

- Aby mně ji konfiskovali.

Philogelos 181

- Ten otrok, kterého jsi mě prodal, zemřel!

- U bohů, dokud byl u mě, nic takového nikdy neudělal.

Tato kniha, která je doplněna, jak je u odborných romanistických prací zvykem, seznamem literatury a také indexem pramenů, je svým způsobem novátorským dílem. Rozšiřuje totiž okruh dosud běžně používaných neprávnických pramenů o další oblast. Přibližuje rovněž každodennost práva starověkého Říma, a to nejen v té podobě, jakou mu dala poklasická doba. To, že ve většině případů nacházíme jako protagonisty římské občany, je dokladem, že anekdoty vznikly, nebo spíše byly vytvořeny až po vydání *Constitutio Antoniniana*. Celá řada indicií však ukazuje na to, že jádro některých z nich je velmi staré a sahá až do dob republiky. Informace zde zachycené jsou tedy z pohledu zkoumání římského práva mimořádně zajímavé. Kromě toho čtení této knihy je nejen více než inspirativní, ale také skutečně pobaví, což lze o odborných pracích říci jen zřídka.

Michal Skřejpek

doi: 10.14712/2464689X.2021.23